

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Berättelser från förbudstiden blev en smuggelbok

Lundberg, Cecilia

Published in:
Skärgård

Published: 04/06/2021

Document Version
Accepted author manuscript

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Lundberg, C. (2021). Berättelser från förbudstiden blev en smuggelbok. *Skärgård*, (2). <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202201148590>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Berättelser från förbudstiden blev en smuggelbok

Text: Cecilia Lundberg

Gustav Wickström i Åbo har länge samlat på berättelser från skärgården. Hösten 2020 utkom han med boken "Ett skepp kommer lastat" som levandegör händelser från förbudstiden och spritsmugglingen i Åbolands skärgård.

Gustav Wickström är pensionerad professor i företagshälsovård vid Åbo Universitet med ett stort intresse för Åbolands skärgård och berättelser från gångna tider. Gustavs intresse väcktes via hans far som i egenskap av läkare rörde sig med Folkhälsans båt i utskären under somrarna på 1940- och 50-talen. Fadern var av social natur och blev snabbt populär bland öborna. Att en läkare, dessutom specialiserad barnläkare, rörde sig bland holmarna var man inte bortskämd med.

Sedan början av 50-talet har familjen Wickström också varit sommarkorpobor. Gustav följde gärna med sin far på hans färder och blev bekant med ortsborna. Under vardagliga samtal kunde händelser från inbördeskriget och förbudstiden glimta fram i berättelserna. Med tiden väcktes idén att samla in alla dessa historier om "hur det var förr", medan det ännu fanns personer som kunde berätta i första eller andra hand.

Gustav är glad att han investerade i en bra magnetofon och började göra ljudupptagningar. Även om han ibland blev uppmanad att i efterhand radera en del av berättelserna.

- I skärgården, liksom på andra mindre orter, är man mån om den egna familjen. Det kunde vara en släkting som fått höra om en inspelning och inte ville att någon tråkig händelse skulle spridas ut, berättar Gustav. En del ämnen upplevdes som obekväma och dem ville man inte tala öppet om. Det kunde handla om vem som var vit och vem som var röd 1918. Om vem som deltog i spritsmugglandet och om det var rätt eller fel. Det är egentligen först nu, under de senaste åren som tiden blivit mogen att börja prata mer öppet, när hundra år förflutit.

Gustav har ändå inte upplevt det svårt att föra de här tabulagda samtalsämnena på tal. Han har själv funderat om det varit en fördel eller nackdel att vara sommargäst och därför lite utomstående. Vissa orter har haft större social kontroll än andra, på exempelvis Kimitoön upplever Gustav att det varit svårare att föra spritsmugglingen på tal. I socknar där så gott som alla gårdar och familjer varit inblandade har han upplevt överläggningar av typen "han har ingen släkt kvar, så då sårar jag ingen om jag berättar det här".

Gunnar Andersson, ursprungligen från Alskär i Nagu, hör till Gustavs favoritberättare. Gunnar är i dag över 90 år och har med humor och detaljrikedom redogjort för sin fars och farbrors historier från förbudstiden. Ett värdefullt tidsdokument som i annat fall löpt risk att försvinna i historiens skrymslen.

Gustav är också tacksam för alla upplysningar och berättelser han fick av dottersonen till storsmugglaren, kapten **Karl Johan Mattsson** från Iniö. **Hans Lanh** tog själv kontakt med Gustav och berättade om morfaderns bravader. De ger en bild av hur smuggelverksamheten bedrevs i en större skala.

Förutom insamlade berättelser har Gustav satt ner mycket tid på att djupdyka i olika landskapsarkiv och gammalt tidningsmaterial.

SPRITSMUGGLANDET VAR i stor utsträckning en manlig värld. En del lockades av äventyret, andra av de ekonomiska möjligheterna. Oberoende vilket, gav spritkanistrarna större klirr i kassan än strömmingsfångsterna. Livet som fiskare och småbrukare var knapert, därför kunde annars hederliga familjefäder lätt lockas över till den breda vägen.

Egentligen handlade det inte om att lockas. Gustav berättar att det var högst frivilligt som de flesta skärgårdsborna drogs med i ruljangsen.

- Förbudslagen var orimligt sträng. Den förbjöd alla drycker med starkare alkoholhalt än två procent. Till en början var dessutom straffen för smugglare som åkte fast lindriga och tullarna lätta att undkomma, så inte var det konstigt att spritsmugglandet blev så allmänt som det blev. Var du van att leva från hand till mun, hur kunde du då motstå chansen att skaffa dig en modern båt med motor?
- Överlag var det en märklig tid i vår historia, fortsätter Gustav. Förbudslagen följde tätt efter inbördeskriget och mycket vapen fanns i omlopp. Trots att det finns incidenter med skottlossning från Åboland och Åland, var det vanligare i Nyland och Österbotten att vapen kom till användning. Det förekom att folk försvann till sjöss, men det talades inte öppet om det. Det kunde gälla rent handgripliga uppgörelser ute till havs.

Båtmotorer var nyaste nytt vid den här tiden. De skärgårdsbor som bara medverkade i smugglingen i liten skala – ställde upp som lotsar – drack vanligen upp sin förtjänst direkt. Men den som hade en egen motorbåt kunde vara oberoende av andra och själv ta sig ut till depåartygen och förhandla om varor och priser.

De flesta som Gustav talat med, antingen de som varit med själv eller de som återgett sina fäders eller andra släktingars historia, skäms inte för verksamheten. Även om de flesta inte yvas över den heller. Till en början handlade man utan moraliska skrupler, följderna – konsekvenserna av den otroliga tillgången på starkaste starksprit – började framkomma först efter att verksamheten varit igång ett tag.

Det ena gav det andra. Större motorer och båtar möjliggjorde större laster. Spritberoende och -missbruk skördade många sociala offer i familjetragedier. Allt flera kvinnor och unga pojkar vande sig också med att dricka sprit.

SPRIT SMUGGLADES i hela skärgården och längs hela den finska kusten. Ju längre in i landet spriten fördes, desto högre pris. Den rena tyska spriten konkurrerade snabbt ut den estniska och all smuggelsprit i sin tur de hembrända varianterna.

På Österskär i södra Korpo skärgård fanns det under 1920-talet tre familjer. Att bara två av dem deltog i smugglandet hade, enligt Gustav, mest att göra med att det inte fanns män i ”smuggelålder” i den tredje familjen. Men det fanns också familjer som höll sig utanför av principiella orsaker.

Skärgårdssmugglarna saknade spritkungarnas nätverk, men kunde ändå göra rejäla förtjänster för familjens ekonomi, speciellt de som kunde förvalta sina inkomster väl. En ny stuga, eller bara ett nytt tak, gjorde mycket. De stora spritkungarna rörde sig i betydligt högre sfärer, med utbredda nätverk av såväl underhuggare som kunder. För dem var det heller ingen konst att muta poliser och tulltjänstemän.

Trots varierande skala på verksamhet, njöt många av att skylta med sina rikedomar. Historierna om uppkomlingen **Hjalmar Mäkelä** som slog sig ner i Korpo är många. De handlar om allt från att bygga

störst, bjuda finast eller annars bara prata vitt och brett om byrålådorna fulla med sedlar. Men också andra ville visa upp sitt välstånd.

- En Nagubo tyckte om att plocka fram sin sprängfyllda plånbok och Österskärsborna väckte uppmärksamhet då de dök upp på kyrkbacken i splitternya läderrockar, säger Gustav.

Att lura och dupera länsmän och poliser var vanligen ingen konst. Antagligen för att inte heller de personligen understödde förbudslagen. Flera av länsmännen i skärgården var så pass alkoholiserade att det inte var någon konst att börja danskvällen med att supa dem redlösa. Det berättas om länsmännen som alltid placerades i vedlåren innan festen kunde ta fart på allvar.

Mer intressant, och inte så väldokumenterat, är de frivilliga övervakarna med uppgift att se till att förbudslagen följdes. Med tiden fick de allt större fullmakter.

- Det handlade om närmast fanatiska spritmotståndare, berättar Gustav. Till en början kunde det förekomma angivare som anmälde langare och drickare utan egen vinning. Senare organiserades verksamheten med myndigheternas hjälp och de kunde få en betydande ekonomisk förtjänst för sina självpåtagna kontrollräder.

Gemene man drog sig för att berätta till utomstående vad de visste. De större langarna kunde också köpa sig vittnen, om så krävdes. Ett dilemma i sammanhanget var polisväsendets svaga ställning i det unga Finland. Vem var det lönt att lita på: smugglarna eller lagens långa arm?

ATT FÖRBUDSLAGEN vann laga kraft bestod i en räckta händelser under en lång tid med början under slutet av 1800-talet. Arbetarrörelsen gick i bräschen för att genomdriva förbudet och därmed få slut på det allmänna superiet. Många andra länder reglerande också alkoholförtäring och -försäljning under samma tid.

Lagen hävdades som en följd av resultatet i en folkomröstning år 1931 och smugglandet minskade därefter i snabb takt. En ny alkohollag stiftades, liksom rätten till amnesti för alla brott som rörde förbudslagen. Att häva förbudslagen hade mer att göra med landets svaga ekonomi än oro för de sociala följderna. Genom att monopolisera alkoholförsäljningen kunde finska staten med hjälp av beskattning få samhällets budget i balans.

När förbudslagen försvann, försvann förstas också de stora depåfartygen med sprit ute på Östersjön. Smugglingsverksamheten fortsatte i mycket mindre skala och mera för husbehov. Kanistrarna blev flaskor och skärgårdsborna kunde nattetid möta förbipasserande fraktfartyg intill farlederna. Leveranserna lämpades över bord på avtalat ställe. Och smuggling förekommer ju fortfarande, men i andra former och med andra varor.

”Ett skepp kommer lastat” är Gustav Wickströms tredje bok om händelser i den åboländska skärgården. Han började med en historia om en kofferdiskeppare på 1880-talet och följde upp med en bok om inbördeskriget 1918. Frågan är vad som blir nästa projekt.

- Jag leker lite med tanken på att skriva ner historien om en bondson från Galtby i Korpo. Han åkte till Amerika och vann huvudvinsten i ett stort lotteri i New York på 1890-talet. Historierna om honom går lite isär, den ena är bättre än den andra, men han återvände till Korpo och gick under namnet ”Guldherr”. Det skulle vara roligt att få fram litet mer om hans liv. Just nu är det besvärligt att få tillträde till olika arkiv, men kanske när samhället öppnar upp igen. Vi får se.

Wickström, G. 2020. Ett skepp kommer lastat. Litorale. ISBN 978-952-7224-24-3

ARTIKELFÖRFATTAREN

CECILIA LUNDBERG är chefredaktör för Skärgård. När hennes mormor i början av 30-talet hemma i Houtskär berättade om sin blivande man och att han jobbade vid tullen, var det få som imponerades. ”Ja, nån ska väl göra det också”, var kommentaren hon fick.

cecilia.lundberg@abo.fi

Bildtexter

1. Våren 2021 belönades Gustav Wickström med Svenska Folkskolans Vänners Folkbildningsmedalj för sin spritsmugglar- och annan lokalhistorisk berättarkonst.
2. Hjalmar Mäkelä